

Vrednote kao temelj društvenosti odnosno humanosti

Zinka Venta

Fakulteta za sociologiju, politične vede in novinarstvo
Ljubljana, Titova 102

Revija za sociologiju 1976, God. VI., br. 1 (ožujak): 37—45

I. U V O D

Društvo je objektivna i subjektivna stvarnost i pravilno ćemo je razumjeti samo ako obuhvatimo oba aspekta. Oba su pak aspekta zastupljena u shvaćanju društva kao stalnog dijalektičkog procesa, koji se sastoji od triju komponenata: eksternalizacije, objektivizacije i internalizacije. Kao kompleksan društveni fenomen te tri komponente vremenski ne slijede jedna iza druge; za društvo su one mnogo prije simultane i karakteristične za sve njegove dijelove, tako da analiza jedne ili dviju sastavnica nije potpuna. Isto vrijedi i za pojedinca člana društva koji simulatno eksternalizira u društvu svoj vlastiti smisao — otuđuje se od sebe sama — da bi ga izmijenjenoga u društvu opet internalizirao — preuzeo objektivnu istinitost.

Možemo napisati:

1. društvo je proizvod čovjekove prakse (eksternalizacija)
2. društvo je objektivna stvarnost (objektivizacija)
3. čovjek je proizvod društva (internalizacija).

II. ŠTO JE BIT ODNOSNO TEMELJ OVE DIJALEKTIKE?

Vrednovanje predstavlja bit dijalektike!

Dokažimo tu tezu odnosno osvijetlimo taj proces konstrukcije društva i oblikovanja čovjeka s gledišta vrednota.

Možemo napisati: biti u društvu znači sudjelovati u njegovoj dijalektici. Participaciju u društvenoj dijalektici nazivamo čovjekova praksa. Praksa kao osnovno obilježje čovjekova postojanja je proces stvaranja vrednota. Marx je pisao: »Čovjek svojom praksom istodobno stvara vrednote i sama sebe pomoću vrednota, jer se on može proizvesti kao čovjek samo putem transcendiranja prirode, njenim prevladavanjem na području dobroga, istinitoga, pravednoga

i lijepoga.«¹ Jeli naša teza već dokazana? Budimo dosljedni: čovjekova se praksa odvija unutar procesa eksternalizacije, objektivizacije i legitimizacije, te internalizacije. Čovjek eksternalizira u društvo svoj vlastiti smisao. Definirajmo ga uz pomoć Nietzschea: »Tek je čovjek dao vrijednost stvarima da bi se održao, tek je on stvarima dao smisao — ljudski smisao. Zato i sebe naziva »čovjek«, tj. onaj koji vrednuje.«² Smisao čovjeka je u vrednovanju — on eksternalizira društvene vrednote. Definirajmo ih kao globalne ideje, koje aspiriraju određeno stanje i određen društveni proces.³

U procesu objektivizacije vrednote gube intimni značaj, prelaze iz statusa vrednota-ciljeva i vrednota-projekcija u status vrednota-normi i vrednota-propisa, iz stanja vizije u stanje obaveze valjanosti — ukratko vrednote se institucionaliziraju.⁴ Postojeći sistemi pozitivnih vrednota-normi vrijede zato, jer izražavaju određene, dane, empirijske društvene potrebe i interese jer vrše određene funkcije u okviru danih društvenih odnosa. Društvene norme koje reguliraju čovjekovu djelatnost i odnose, odnose čovjeka spram prirode i sučovjeka, izraz su i rezultat čovjekovog povijesnog razvitka. Jedina prava cjelina u okviru koje možemo spoznati smisao društvene norme jesu povijest i nepostojeći sistemi normi.

Svaka društvena norma ima dva aspekta: behavioralni i vrijednosni. I norme reguliraju naše ponašanje u ta dva aspekta. Behavioralni je aspekt povezan s djelovanjem norme u smislu vanjske konformnosti u ponašanju. Vrijednosni pak je aspekt povezan s djelovanjem norme »iznutra« — ponašanje koje norma nalaže je dobro, ponašanje koje norma prokazuje pak je zlo, u smislu određenih vrijednosti i ideala. Prekršiti normu znači pogoditi neku vrijednost, neki ideal, kojega je pojedinac internalizirao u procesu socijalizacije, što znači doći u sukob sa samim sobom, pa je internalizirana vrednota sastavni dio čovjekovog ja.⁵

Objektivno važeće pozitivne vrednote—norme uvjetuju opstojanje određenih mjerila za ocjenjivanje stvarnosti — radi se o procesu legitimizacije i društvene kontrole, koji prethode procesu socijalizacije — ti kriteriji ocjenjivanja potom usmjeruju daljnji proces formiranja vrijednosti. Kreiran je objektivni svijet — svijet institucija ili normi.

Društvena će norma postati vrednotom kada je pojedinici ili grupe internaliziraju; sada je za njih subjektivno smisljena, odnosno jednostavnije rečeno za njih znači nešto dobro. To omogućuje, kako je rečeno, proces socijalizacije.

Definirajmo sada vrednotu: vrednota je implicitna ili eksplicitna, za određenoga pojedinca ili grupu karakteristična koncepcija poželjnoga, koja utječe na izbor vrsta, sredstava i ciljeva akcije; ona je, dakle, oblik motivacije, koji selektivno djeluje na ponašanje pojedinca. Društvena vrednota je tako individualna koncepcija opće poželjnoga stanja.⁶

¹ Gründberg, Ludvig, »Marx et la perspective sociologique en axiologie«, *L'komune et la société*, No 10, 1968.

² Nietzsche, Friedrich, *Also sprach Zarathustra*.

³ Arzenšek, Vladimir, *Komparativna analiza participacije in socialnih vrednot v industriji*, 2. del, IFS, Ljubljana 1970, str. 59.

⁴ Institucija je koncentracija moći, koja je posebice posvećena određenoj vrijednosti (Rus, Veljko, *Naše vrednote*, Obzorja, Maribor 1971, str. 8).

⁵ Arzenšek, Vladimir, *Komparativna analiza participacije in socialnih vrednot v industriji*, 1. del, IFS, Ljubljana 1968, str. 33—34.

⁶ Vrednote treba lučiti od stavova. Stav izražava individualno poželjno stanje (Arzenšek, Vladimir, op. cit., str. 32).

VREDNOTE I DRUŠTVENOST

Moramo razlikovati operativne i poželjne vrednote. Operativne vrednote neposredno utječu na ponašanje putem kanalizatora ponašanja, a poželjne posredno preko perceptualnog filtriranja ili selektivnog oponašanja.⁷

Stvoren je čovjekov subjektivni svijet odnosno svijet vrednota; preciznije, oblikovana je čovjekova vrijednosna orijentacija. Definirajmo je kao generaliziranu, u sebi diferenciranu, na ponašanje djelujuću koncepciju prirode, položaja čovjeka u prirodi, odnosno između ljudi, a također i kao koncepciju poželjnog i nepoželjnog, ako se to tiče odnosa čovjeka prema okolini i suljudima.⁸

Čovjekov subjektivni svijet nastaje u dijalektici s objektivnim svijetom, nastaje, dakle, u ovisnosti o društvenim i klasnim odnosima, o društvenom sistemu, o karakteru same kulture; istina je prema tome, da čovjek ne gleda vlastitim očima nego očima epohe, kako se kaže, iako je također istina da čovjeka kao subjekta ne može potpuno determinirati kvaliteta duha, vremena, kojemu pripada, a niti totalitet uvjeta u kojima živi. To se još čovjekova često tamna i nespoznata subjektivnost — anomalitet, kojim društveni procesi nikada ne mogu potpuno ovladati.

III. IZGRAĐENO JE DRUŠTVO, OBLIKOVAN JE ČOVJEK — KAKVO JE TO DRUŠTVO I KAKAV JE TAJ ČOVJEK

Mislim da sada mogu napisati: formirano je društvo, oblikovan je čovjek! Pa ipak čitavo naše razmišljanje samo je gola rekapitulacija već domišljenoga ako ne postavimo pitanja: kakvo je to društvo i kakav je taj čovjek ili, jednostavnije, kakve su vrednote temelj društvenosti odnosno čovječnosti? U riječi »kakav« impliciran je bitan momenat, vrednovanje.

»Ako neka civilizacija nije sposobna da da smisao čovjeku i svijetu, onda je potpuno deformirana u svojoj biti. Nijedno društvo ne može ostvariti cjeloviti društveni progres bez razvijanja demokratije, bez razvijanja onakvih uvjeta u kojima će čovjek biti subjekt svoje egzistencije.«⁹

Dodajmo toj Malrauxovoj misli još misao Dobrice Ćosića: »Moramo znati što čovek danas nije, što nesme biti, što sutra ne može biti. Drugačije smo izgubljeni.«¹⁰

Te su misli osnova našeg daljnjeg razmišljanja o vrijednostima u suvremenim društvima ili o tome koliko je čovjek subjekt svoje egzistencije, odnosno koliko je realiziran kao integralna ličnost. Integralna ličnost je stvaralačka ličnost koja gradi opće društvene interese odnosno vrednote, ličnost koja više nije determinirana normama koje uvijek izražavaju rascjep između pojedinca i njegove društvene prirode. Pošto je razvoj čitavog društva izražen u integralnoj ličnosti, prestaje postojati onaj tip vrijednosti, koje nazivamo autoritarnim društvenim normama.¹¹

⁷ Arzenšek, Vladimir, op. cit., str. 32.

⁸ Arzenšek, Vladimir, op. cit., str. 31.

⁹ Božović, Ratko, »Dirigovanost u stvaranju ljudskih potreba«, Beograd, *Socijalizam*. No 1, 1972, str. 61.

¹⁰ Ćosić, Dobrica, *Bajka*.

¹¹ Životić, Miladin, *Čovek i vrednosti*, Prosveta, Beograd 1969, str. 72.

1. Vrijednosti u visokorazvijenim industrijskim društvima

Živimo u doba u kojem je započeo kopernikanski obrat u odnosima čovjeka spram svijeta vrijednosti pomoću kojih se čovjek objektivizirao: suvremenom čovjeku postaje jasno da su vrednote, koje su od njega otuđene, one kojima podređuje njegov proizvod, proizvod njegove svijesti i djelatnosti promijenio se u silu iznad njega, u kojem su vrednote što ih je stvarao postajale norme zabrane, norme cenzure, norme autoritarnih propisa, koji su ga savladavali. Ta spoznaja znači uvod u praktičnu borbu čovjeka da povrati sve ono što je od sebe otuđio, da negira i prevladava vrednote koje njime vladaju, da promijeni sebe iz položaja objekata i sredstva u samocilj. Vrednote, koje su plod te spoznaje, dakle vrednote što ih stvara suvremeni čovjek, s kojima živi i radi, sadrže nove mogućnosti progresa, čak i doživljaj paradoksalnosti čovjekove egzistencije.

Čovjek danas živi s vrednotama koje mu nuđaju mogućnost rješavanja povijesnog konflikta između pojedinca i društva, između bitka i egzistencije, između osobnog i generičkog, čak kada živi i u procesu raspadanja samosvijesti, u sjeni oligarhijskog kolektivismu, depersonaliziranog masovnog društva, industrijske civilizacije bez osobne slobode, tehničke revolucije bez autentične kulture, društva materijalnog blagostanja s praksom birokratsko-tehnokratskog programiranja čovjekove svijesti i ponašanja.¹²

Živimo u doba političkih mitova, nejednakosti, tehničke racionalnosti; živimo u masovnom društvu, gdje biti različitim znači biti nemoralan. Moralna je ličnost danas čovjek koji se funkcionalno uklapa u okvir postojećih norma-propisa. Njegova svijest nema oblik otpora protiv postojećih granica čovjekove slobode; njegova je svijest izraz masovnog konformizma.¹³

Pojedinac se nalazi u specifičnoj situaciji u kojoj brojne institucije sa svojim do tančina razvijenim mehanizmima upravljanja usmjeravaju i značajno utječu na njegov pogled na svijet i na njegovu imaginaciju, jer pseudosocijalne vrijednosti mogu zamijeniti njegove vlastite. Fromm je zapisao: »... pojedinac prestaje da bude pojedinac; on potpuno usvaja onakvu ličnost kakvu mu pružaju kulturni obrasci; on stoga postaje upravo onakav kakvi su i drugi i kakav, po njihovu očekivanju, treba da bude. Iščezava oprečnost između »ja« i sveta, a sa njom i svesni strah od usamljenosti i nemoći. . . Međutim, cena koju ona plaća visoka je; ta cena je gubitak ličnog ja.«¹⁴ Socijalizacija se ovdje ne shvaća kao aktivna međusobna prilagodba, nego kao pasivna prilagodba zajedničkim pravilima igre.¹⁵

Masovna industrijska proizvodnja i potrošnja u visokorazvijenim industrijskim zemljama usmjerene su na »društveni karakter«, jer pojedinac prihvaća jednodimenzionalne modele kao sretan robot kojem su putevi unaprijed određeni; čovjek do sada tretiran kao sredstvo materijalne proizvodnje i objekt rada sve se više pretvara u objekt masovne industrijske potrošnje i objekt slobodnog vremena. Suvremeni potrošač ne teži ka manifestaciji svoje individualnosti, nego ka poistovjećenju s bližnjim; ego se pretvara u alter-ego.¹⁶

¹² Životić, Miladin, op. cit., str. 10.

¹³ Životić, Miladin, op. cit., str. 143.

¹⁴ Fromm, Erich, *Bekstvo od slobode*, Nolit, Beograd 1964, str. 174.

¹⁵ Rus, Veljko, *Človek, delo in strukture*, Obzorja, Maribor 1970, str. 9.

¹⁶ Rus, Veljko, op. cit., str. 9.

VREDNOTE I DRUŠTVENOST

Konformizam suvremenog »čovjeka organizacije« izražava se u bezuvjetnoj pokornosti političkom autoritetu, u nekritičkom odnosu prema tom autoritetu, u bezuvjetnoj poslušnosti prilikom izvršavanju direktiva koje mu se postavljaju, u izboru kojih ciljeva ne sudjeluje, u načinu upotrebe sredstava, koja sam ne izabire. Čovjek dirigiran izvana, čovjek bez stvaralačkog nemira izbjegava svaki napor, koji bi ga vodio do stvaralačkog samoupravljanja, do istine o sebi i svijetu. Nasilje nad sobom osjeća kao potrebu bez čega se ne može adekvatno prilagoditi društvu.

Pomoću konformizma, koji je stalno sve neutralniji i neodređeniji, te sve manje društveno usmjeren, ličnost racionalizira svoju društvenu nemoć i individualnu nesigurnost. Njena duhovna inercija, slabljenje misaonog refleksa, dovodi do toga da bez kritičnosti prihvaća sve što dolazi s vrha društvene hijerarhijske ljestvice, da prizna slijepu ovisnost o »društvenom idealu.«¹⁷ U sistemu sveopće manipulacije čovjek gubi sposobnost i potrebu razlikovanja istine od laži, vrijednosti od nevrijednosti.

Izraziti tehnički progres sa svojim instrumentalnim umom dovodi do nove društvene i kulturne dinamike; stari sistemi vrijednosti prestaju važiti, a prikladni novi još nisu oblikovani; ali se zbog urgentnosti budućnosti stari sistemi nekritički prisvajaju.¹⁸ Svako zadržavanje staroga sistema vrednota znači očuvanje prethodnih determinizama i učvršćenih društvenih stereotipa. Odbacivanje starih sistema vrijednosti prati pak ne samo spoznaja o novim aspektima čovjekove slobode, nego i masovna destruktivnost te osjećaj besmislenosti i apsurdnosti života.

Za veliki je broj ljudi sadašnjost postala dominantna, a budućnost kao da ne postoji. Ta promjena, izazvana zbog straha i nepripremljenosti pred budućnošću, jako je izmijenila vrijednosnu orijentaciju pojedinca prema realnom svijetu. U tom svijetu čovjek bira ono što je izvan rizika i izvan odgovornosti; najbliža mu je ona aktivnost koja ga ne obvezuje iako ga odvaja od svijeta, kojega doživljava kao permanentno nasilje i stalnu nesigurnost; želi pobjeći od tog svijeta, premda ne u stvaralačku izolaciju; on je duhovno nemoćan da reagira na svijet aktivno i stvaralački. Nova dinamična sredina nuđa mu već gotova rješenja, stvarajući kod toga osjećaj o mogućnosti slobodnog izbora.¹⁹

»Hedonizam postaje glavna orijentacija u životu savremenog homo consumensa, čoveka čije potrebe formiraju savremena masovna kultura i potrošačko društvo.«²⁰

Epikur je pisao: »S telom možemo osetiti samo sadašnjost ili ono što je prisutno, a s duhom pak i prošlost i budućnost.«²¹ Onda kada čovjeku više ne uspije da se uzdigne iznad postojećeg i kada to više također ne pokušava, ostaje mu samo da se zaštiti pred paralizirajućim osjećajem da je njegov život samo beznačajan događaj.²² Njegovo geslo, iako geslo kojim ne vlada svijest, jest: vivo quio absurdum est!

¹⁷ Rožović, Ratko, op. cit., str. 49.

¹⁸ Božović, Ratko, op. cit., str. 52.

¹⁹ Božović, Ratko, op. cit., str. 55.

²⁰ Za hedonistu je najviši cilj sreća — jedini mogući oblik sreće pak je tjelesno, osjetilno uživanje (Životić, Miladin, op. cit., str. 73).

²¹ Epikur, *Osnovne misli, Poslanica Herodotu i poslanica Mरेkyu* (frg. 439), Kultura, Beograd 1955.

²² Zaštititi se pomoću agresije (Božović, Ratko, op. cit., str. 54).

Je li konsekvencija koja proizlazi iz našeg razmišljanja isuviše pesimistička? Vrijedi li, naime: čovjek 20. stoljeća postaje svjestan mogućnosti svoje slobode iako ju ne može ostvariti — svijesna vrednota nema empirijskog korelata??

2. Vrednote u samoupravnom socijalističkom društvu

Je li u društvu, koje sebe naziva samoupravnim i socijalističkim čovjek realiziran kao integralna ličnost? Socijalizam, naime, implicira realizaciju čovjeka kao integralne ličnosti: »Marksizam nije nikada socijalizam shvatao kao određeni tip društvenog uređenja, određeno *stanje*, određenu *strukturu* društvenih odnosa u okviru kojih i saglasno kojima treba graditi i novi kodeks društvenih normi. Socijalizam je za Marksa proces, prelaz ka onom društvu u kojem se društvenost pojedinca ne unosi u njega normama koje izražavaju interese njemu protivstavljene celine ili interese pojedinca nasuprot toj celini. Socijalizam je ili proces oslobođenja i svestranog razvoja ličnosti koje *objektivno u sebe* vraćaju otuđenu društvenost opštost ili nije socijalizam«. ²³ Realizacija samoupravljanja kao vrednote predstavlja uvjet za socijalizam i integralnu ličnost.

Samoupravljanje se definira u odnosu prema odlučivanju. Sa stajališta pojedinca samoupravljanje znači njegovu participaciju u procesu odlučivanja. Participacija pak predstavlja:

1. motiviranost pojedinca da sudjeluje,
2. stvarnu mogućnost participiranja. ²⁴

Drugačije formulirano:

1. pojedinac mora internalizirati samoupravljanje kako bi ono za njega bilo subjektivno smisleno, znači vrednota odnosno izvor motivacije,
2. moraju se percipirati određene šanse da se barijere koje spriječavaju realizaciju vrednote mogu savladati.

Mogućnost i pravo participacije daje pojedincu priznanje i zadovoljava njega samoga. To pak stimulira osjećaj odgovornosti. Nijedna stvar toliko ne razvija dostojanstvo čovjeka i ne pridonosi njegovom emocionalnom razvoju kao sloboda i odgovornost. ²⁵

Samoupravljanje je u nas uvedeno pravnom normom. Norma može inicirati nove vrednote; može deklarirati i formulirati nove kriterije akcije; time što kontrolira vanjsko ponašanje norma može utjecati na promjenu stavova, a time i vrednota — ljude želimo, naime, prilagoditi našim shvaćanjima ponašanja — racionaliziramo ono što moramo učiniti. Ipak da bi norma postala vrednota, ona mora biti internalizirana. Proces internalizacije posredovan je društvenom praksom. Ako je društvena praksa oligarhijska, norma samoupravljanje uopće neće biti internalizirana ili pak će biti internalizirana devijirano. Respondent konfrontira normu s realnošću i rezultat toga je njegova vrednota.

Društvena praksa je posredovana distribucijom društvene moći. Iskustvena su istraživanja i u nas dokazala veliki raskorak između stvarne i normativne

²³ Zivotić, Miladin, op. cit., str. 72.

²⁴ Zupanov, Josip, »Samoupravljanje i društvena moć«, Zagreb, *Naše teme*, No 3, 1969, str. 357.

²⁵ Arzenšek, Vladimir, *Komparativna analiza participacije in socialnih vrednot v industriji*, 1. del. IFS, Ljubljana 1968, str. 8.

VREDNOTE I DRUŠTVENOST

distribucije moći.²⁶ Ponešto drugačije rečeno: samoupravljanje je normativno uvedeno; mogućnost sudjelovanja u samoupravljanju bila je percipirana kao institucionalni sistem, a ne kao sistem stvarne društvene akcije. Zbog diskrepance između stvarnog i normativnog, institucionalni sistem nije percipiran kao motivacioni cilj za internalizaciju samoupravljanja kao vrednote.²⁷

Posljedica takvog stanja stvari je slabo aktivirana potreba za sudjelovanje u samoupravljanju. Pitanje koje nam se sada postavlja glasi: što je s konstituiranjem društvene vrijednosti, koja se ne temelji na potrebi kao psihičkom realitetu, nego na društvenom planu avangardnog subjekta kao idejnom realitetu?

Biće određuje svijest, kaže Marx. Razvoj bića je u nas ekonomizirao svijest; ekonomizirana svijest zahtijeva ekonomizirano samoupravljanje; slijedi da su funkcionalni aspekti samoupravljanja važniji za realizaciju samoupravljanja kao vrednote nego njegovi humanistički aspekti.²⁸ Tu je prisutan moment deideologizacije samoupravljanja — njega pak ne priželjkuju humanisti nego pragmatičari. S tim je vjerojatno, također, indiciran potreban minimum konzistentnosti društvene prakse kao temelj za transformaciju ideološke norme u stvarnu društvenu vrednotu.²⁹

Prethodni zaključci bivaju razumljiviji ako ih potkrijepimo s činjenicom da smo polurazvijeno društvo u kojem prevladavaju procesi urbanizacije i industrijalizacije. Industrijalizacija znači naglašavanje instrumentalnih vrijednosti, kao što su univerzalizam, orijentacija na sposobnost, afektivna neutralnost, specifičnosti i egocentričnost, koje potiskuju društvene vrednote.³⁰ Instrumentalne vrijednosti i funkcionalni aspekti samoupravljanja uostalom koincidiraju, a kolika je pragmatična vrijednost samoupravljanja pitanje je koje za služi produbljeniju analizu.

Slabo aktivirana potreba za samoupravljanjem još uvijek nije pokazatelj nesocijalističke usmjerenosti. Sve naše vrednote nisu problematične zato što bi bile nesocijalističke, nego zato jer su nisko indikativne i veoma raznovrsne. Moderne i socijalističke društvene vrijednosti koincidiraju s tradicionalnom kulturom³¹ i stvaraju mogućnost međusobne blokade. Ako nove vrednote nisu ostvarene, ljudi se priklanjaju starim tradicionalnim vrednotama.³² Dolazi, također, i do efekta fuzije koji znači da se vrednote starog društva stapaju s vrijednostima novog društva u svojevrsan nov konglomerat.³³ Plod svih tih suprotnosti je veća mlakost spram društvenoga zbivanja u cjelini.

²⁶ Dok je normativna distribucija demokratska, stvarna je distribucija oligarhijska (Arzenšek, Vladimir, op. cit., str. 2).

²⁷ Respondent konfrontira normu s realitetom — rezultat je njegova vrednota.

²⁸ Funkcionalni aspekti samoupravljanja odnose se na utjecaj samoupravljanja na povećanje produktivnosti ili uspjeh poduzeća (Arzenšek, Vladimir, op. cit., str. 50).

²⁹ Arzenšek, Vladimir, op. cit., str. 69.

³⁰ Razvoj se suvremenih društava odvija u ciklusima; u prvoj fazi prevladavaju socijalne vrijednosti — društvo i njegova okolina u toj se fazi shvaćaju kao nešto dato; u nas su socijalne vrijednosti bile obuhvaćene u »moralno-političkom faktor«. On je jednom značio radikalni pritisak i kontrolu, koja je prelazila institucionalne okvire, drugi put pak čuvanje neke ljudske bliskosti, koja bi trebala spriječiti nastajanje bezdušnog birokratizma. U drugoj fazi prevladavaju instrumentalne vrednote: društvo se u cijelosti shvaća kao sredstvo uspješnoga uključivanja u okolicu — društvo obilja je dobro društvo. U trećoj fazi pak prevladava mješavina socijalnih i instrumentalnih vrijednosti. (Rus, Veljko, *Naše vrednote*, Obzorja, Maribor 1971, str. 18.)

³¹ Mislim prije svega na slovensku tradicionalnu vjersku kulturu (Rus, Veljko, op. cit., str. 62).

³² Ako se razlike u osobnom dohotku ne temelje na radu, raste broj ljudi koji su protiv diferencijacije a za tradicionalni egalitarizam ili uravnilovku. Ako nije moguća nova jednakost bolja je tradicionalna jednakost nego anomična nekontrolirana i neprincipijelna diferencijacija. (Rus, Veljko, op. cit., str. 65.)

³³ Egalitarizam je osobito izražen upravo kod Slovenceva, ali ostaje pitanje ne predstavlja li on stapanje između patrijarhalnog, kršćanskog, partizanskog i samoupravnog egalitarizma (Rus, Veljko, op. cit., str. 66).

Govorimo li o vrednotama u našem društvu onda još moramo upozoriti na svojevrsan dualizam, koji je funkcija cikličkoga razvoja društva. Na području vrednota taj se dualizam izražava u stalnom osciliranju između organicizma i voluntarizma,³⁴ između planiranja i tržišta, između egalitarizma i stratifikacije, između alocentričnosti i egocentričnosti, između revolucionarnog pokreta i masovnog društva. Ipak problem nije u stalnom osciliranju između tih vrijednosnih alternativa našeg društva, nego u tome što naše svjesne vrednote ponajčešće nemaju empirijskog korelata; jednostavnije, naše su vrednote jedno a naša aktivnost drugo — struktura vrijednosti se ne podudara sa strukturom djelatnosti. Odakle ta diskrepanca? Radi li se o svjesno izazvanoj podvojenosti, dakle o održavanju vrijednosti u koje više nemamo povjerenja, ili pak je ta diskrepanca nastala nekako nekontrolirano mimo naše volje? Kada bismo bili svjesni rascjepa između vrednota i aktivnosti po načelu kognitivne disonance težili bismo ka korigiranju vrednota ili pak ka korigiranju naše aktivnosti.³⁵ Držim da je druga mogućnost bliža našoj stvarnosti — podvojenosti, u kojoj živimo ali je ne postajemo svjesni, pošto diskrepanca između vrednote i njenog empirijskog korelata proizlazi iz vrijednosne manifestacije društva, koja bi se trebala konstruirati kao novo društvo.³⁶

IV. UMJESTO ZAKLJUČKA

Moguće je da će tehnički progres u budućnosti omogućiti blagostanje za sve ljude, ali to još uvijek nije garancija da će biti stvoreni takvi uvjeti u kojima čovjek neće osjećati ispraznost vlastite egzistencije.³⁷

Bit će moguće, odnosno moguće je već sada, konstruirati automat koji će mahati repom, ali nije i neće biti moguće konstruirati automat koji bi se kod toga veslio.

Tehnika ne rješava probleme — radi se o problemima vrijednosti i moći!

Sa slovenskoga preveo *Antun Petak*

Zinka Venta

VALUES AS BASIS OF SOCIABILITY AND HUMANITY RESPECTIVELY

(S u m m a r y)

Being the product of man's experience (externalization), society represents objective reality (objectivisation) with man as its product (internalization). The essential element of that dialectic consists in the evaluation, and by means of the evaluation man externalizes his own signification — social values. In the process of

³⁴ Kada doživljavamo ekonomski uspon zaklinjemo se na spontanost, na prilagođavanje situaciji, na autonomni razvoj proizvodnih sila i na prakticizam. Kada nastupa razdoblje recesije prihvaćamo suprotno: zahtijevamo čvršće određenje temeljnih vrijednosti i ciljeva, aktivniju ulogu subjektivnih snaga i dosljednu kontrolu u izvedbi društvenog projekta. (Rus, Veljko, op. cit., str. 23.)

³⁵ Rus, Veljko, »Vrednote slovenskih študentov in slovenske javnosti«, *Ljubljana, Teorija in praksa*, No 1, 1971, str. 21.

³⁶ Utvrđeno je da oni proizvođači, koji su za kontrolu cijena i protiv likvidacije nerentabilnih poduzeća nisu svjesni etatisti nego svjesni samoupravljači — društvena vrednota nema empirijskog korelata — svjesna vrijednost je mistifikacija njihove društvene situacije. (Arzenšek, Vladimir, *Komparativna analiza participacije in socialnih vrednot v industriji*, 2. del, IFS, Ljubljana 1970, str. 73.)

³⁷ Božović, Ratko, op. cit., str. 52.

VREDNOTE I DRUSTVENOST

objectivization, values get transformed into standards and regulations (they get institutionalized), and in that way they regulate human behavior in the direction of conformity or they function as an inner initiator.

The author warns that the formation of man's value orientation does not depend only upon social and class relations, social system and their character of culture, but it also depends upon man as a self-creator.

The author primarily deals with the question: what values represent basis of sociability and humanity? She answers: those ones comprised by man as an integral personality, or as the subject of his existence. Man does not become realized as an integral personality in highly developed industrial society. It is clear that in such a society the values, he is subjected to, are the same ones his product is being subjected to. But in the process of the break down of self-confidence, in the shadow of oligarchic collectivity, that man also lives with values and is offered a possibility to solve the historic conflict between an individual and the society. The problem lies in the fact that his conscience does not appear to have the form of resistance against the existing limits of the man's liberty. In the situation of the mass conformity, an individual accepts patterns of one-dimensionality, of his own transformation into the object of mass industrial consumption and leisure time; he accepts absolute subjection to the political authority etc. In other words, technical progress, by means of its instrumentalism, has overturned old values, and since the new ones have not been yet formed, man pays greater attention to the present time and chooses what does not ask for risk and responsibility, in other words he chooses something that offers pleasure.

Socialism, as a process of liberation and universal development of personalities that re-establish alienated sociability in themselves, presupposes realisation of man as an integral personality. The condition of socialism and integral personality is the realisation of self-management as a value, that is, and individual is suppose to internalize self-management and subjectively meet with the barriers of its realisation as though they were possible to be overcome. Self-management in Yugoslavia, a being introduced by means of the legal standard, should be internalized in order to become a value. But internalization depends upon social practice, and the split between normative democratic and real oligarchic distribution of social power renders that internalization impossible or distorts it. Consequently, possibility for the participation in self-management is not seen as an element of the system of real social action, but as an institutional system.

Economicization of social conscience has taken place in Yugoslavia and consequently that reflect as a pragmatic demand for the economized self-management; in other words domination of functional upon human aspects of self-management becomes prevalent. The process is emphasized by the processes of industrialization and urbanization with their instrumentalism. But the process of the self-managing de-ideologization does not tell us about asocialistic valuable orientation. Problems of value orientation in Yugoslavia result from the varieties and low indication of social values, coincidence and mutual blockade of modern and socialistic as well as traditional values etc. and particularly from the characteristic valuable dualism that has expressed itself in a constant oscillation between organicism and volunteerism, in the gap between values and reality.

Translated by *Biserka Cesarec*